

PASTORÁCIA RÓMOV A JEJ VPLYV NA PIESŇOVÝ REPERTOÁR

JANA BELIŠOVÁ

*Mgr. Jana Belišová, PhD.; Ústav hudobnej vedy SAV, Dúbravská cesta 9, 841 04 Bratislava;
e-mail: jana.belisova@savba.sk*

ABSTRAKT

The spiritual and religious life of the Roma is, for the majority, little known. In the past the Roma ordinarily tended to affiliate to whatever church denomination was dominant in their surroundings. The situation in the religious field has been changing since 1990 and various church societies have begun to conduct missionary activity among the Roma. Missionary activity has an influence also on the song repertoire, where religious song has found a place. Many of these songs are composed by Roma themselves, with a part taken from the repertoire of church hymns or from the repertoire of so-called praises and adapting either the music or the lyrics of the work. They call these songs *praises* or *gospels*. They understand them as prayer, a celebration of God. The singing is accompanied by a strong emotional expression, with gestures of the hands and movements of the body. The songs are sung at common church ceremonies, at home prayers within the family, and at festivals of religious song, but they also penetrate the repertoire of everyday life.

Úvod

Duchovný a náboženský svet Rómov je pre majoritu neznámy, podobne ako iné oblasti ich života. O náboženskom cítení Rómov panujú tri zovšeobecnené názory. Jeden predpokladá, že Rómovia nemajú žiadne náboženské cítenie, ďalší u nich hľadá pozostatky prírodných náboženstiev a tretí sa prikláňa k tvrdeniu, že takmer všetci Rómovia na Slovensku sú katolíci. V minulosti sa väčšina usadených Rómov vyznačovala v duchovnej oblasti zmesou prebratých kresťanských názorov a zvykov a pozostatkom ich vlastnej prirodzenej viery.¹

¹ DAVIDOVÁ, Eva: Lidové náboženství Třebišovských Cikánů-Romů koncem padesátých let 20. století, před rozpadem jejich tradiční komunity. In: *Slovenský národopis*, roč. 36, 1998, č. 1, s. 93-104.

Slovenskí Rómovia nazývajú Boha slovom Devla. Rómske označenie boha *De(ve)l*, *Devla*, ktoré sa často vyskytuje aj vo svojej stiahnutej podobe *Del*, patrí do najstaršej vrstvy slovnej zásoby rómskeho jazyka. Svoj pôvod má v staroindickom *déva*, *dévatá* a je príbuzný s názvami bohov u ostatných indoeurópskych národov. U Rimanov to bolo slovo *deus*, jeho grécky ekvivalent je *theos* a u starých Germánov *teiwa*. Staroanglická podoba je *tív*, starí Prusovia ho nazývali *deivs* a ich potomkovia, dnešné baltické národy *diévas* (Litovci) a *dievs* (Lotyš).²

Devla je v tradičnom ponímaní Rómov prísny a vzdialený. Pozná ich myšlienky a skutky, všetko vidí, zlé potrestá a Rómovia sa ho preto boja. Takého Boha poznávame aj cez ich ľudové piesne. V starej žalostnej piesni nahranej v Žehni-Hurke aj v Bystranoch sa spieva o trestajúcom Bohu:

Joj, marel, o Del marel, kas kamel, te marel.	[Joj, trestá Boh, trestá, koho chce, trestá.
Joj, man o Del marda, na džanav vaš soske.	Aj mňa Boh potrestal, neviem prečo.]

Žehňa-Hurka (okr. Prešov). Spev Ilona Mačová. Nahrála Jana Belišová, 1988.

Bystrany (okr. Spišská Nová Ves). Spev Pavlína Kandráčová. Nahrála Jana Belišová, 2001.

V piesni z Humenného-Podskalky sa spomína Boh, ktorý odopiera spevákovi byť s deťmi a ženou:

Na diňan man o gulo Del de mire čavorencu.	[Nedal mi sladký Boh byť s mojimi deťmi.
Na kamel man miri romňi, aňi mire čaven.	Neľúbi ma moja žena ani moje deti.]

Humenné-Podskalka. Spev Róbert Ferko. Nahrála Jana Belišová, 2000.

Rómovia sa v minulosti obvykle prikláňali k tej cirkevnej denominácii, ktorá prevládala v ich najbližšom okolí. Na Slovensku prevažovala rímskokatolícka cirkev, ale príslušnosť Rómov k nej sa prejavovala často iba účasťou na najvýznamnejších sviatosviach – krste, pohrebe, prípadne na svadbe. Inak boli vo vzťahu k cirkvi pasívni a Boha vnímali skôr ako akéhosi strážcu poriadku. Rómovia-katolíci majú veľkú úctu k Panně Márii. Jej obrázky a oltáriky nájdeme v mnohých domovoch. Zároveň k nej majú bezprostrednejší a nežnejší vzťah než k veľkému a prísnemu Devlovi. Jej podobizeň je umiestnená na rodinných oltárikoch a na stenách spolu s fotografiami príbuzných. Mária pomáha, netrese. Aj v piesni, s ktorou chodili Rómovia koledovať Nerómom v období Vianoc, je zobrazená veľmi poeticky:

Ket Panna Marija po švece chodzila
svojego Sinačka za ručku vodzila.

² KOSTIČ, Svetislav: Jak je starý Bůh Romů. In: *Romano džaniben*, roč. 2, 1995, č. 4, s. 39-41.

Vodzila vodzila do jedného Iesa,
tam še mu sklaňalo drevo i koreňe.

Drevo i koreňe i božske stvoreňe,
žolta pšeničečka, za tebu še rodzi.

Žehra-Dreveník (okr. Spišská Nová Ves). Spev Vojtech Pokuta (nar. 1956). Nahrála Jana Belišová, 2003.

Mariánska téma sa objavuje aj v súčasnej piesňovej tvorbe Rómov. Autorkou nasledujúcej piesne je Magdaléna Miková z Bardejova-Poštárky, ktorá asi dvadsať rokov aktívne pomáha Saleziánom a vedie hudobnú a spevácku skupinu v kostole.

Marija, tu sal miri daj	[Mária, ty si naša matka,
predal tute me giľavav.	pre teba spievam.
E Marija, tu sal miri daj,	Mária, ty si naša matka,
predal tute me bašavav.	pre teba hrám.

Ave Marija, ave Marija... Ave Marija, ave Marija...]

Bardejov-Poštárka. Spev a gitara Magdaléna Miková (nar. 1985). Nahrála Jana Belišová, 2012.

Hoci Rómovia prejavujú všeobecne úctu k Bohu i k duchovným – kňazom i rehoľným sestram či bratom, katolícka cirkev túto skutočnosť využívala minimálne. Mnoho Rómov má negatívnu skúsenosť, keď chceli navštevovať obecný kostol. Nerómski veriaci boli proti tomu, hnevali sa, vyhánali Rómov, až kým neprestali chodiť do kostola: „... nezaujím niektorých kňazov a pohrdanie niektorých farníkov. To sú tie hlavné faktory, prečo vlastne sa nechajú Rómovia vyobcovať z cirkvi“³. O svojej osobnej skúsenosti porozprávala aj Etela Turtáková (nar. 1984), ktorá dnes navštevuje zbor Devleskero kher (Boží dom) v Košiciach:

„Ja som chodila do katolíckeho kostola, vyrastali sme kresťansky, s tým, že babka nás vychovala v tom, že je Boh a že Boh je dobrý, že nás stvoril a tak. A modlila som sa. Ale potom sa raz stalo také, že som si povedala, že už nebudem chodiť do kostola. Lebo prišli tam rómske deti, ktoré robili cirkus, hej? No a potom začali také staršie panie nadávať na tie deti, ale aj tak trošku vulgárne, tak som si povedala, že to proste neni možné. Je samozrejmé, že človek sa nazlostí. Ale naozaj len do istej miery všetko, hej? No tak som potom mala zatvrdnuté srdce, že proste nebudem chodiť do kostola.“⁴

Podobnú skúsenosť mali napríklad v Jarovniciach či v Bardejove na Poštárke, v štvrti s prevahou rómskych obyvateľov. O to zaujímavejší je fakt, že po vybudovaní „rómskych“ kostolov v týchto rómskych lokalitách ich po určitom čase začali navštevovať aj Nerómovia. Kostol na Poštárke stojí na začiatku osady, ale v Jarovniciach je

³ *Džavas ke tu mende – Ideme k vám. Rómovia vranovského regiónu*. Ed. Eugen Tatár, Miroslav Pollák, Katarína Bugatová. Vranov nad Topľou, 2002, s. 17.

⁴ Rozhovor som nahrála na výskume uskutočnenom roku 2012 v Košiciach v zbere Devleskero kher.

uprostred osady, takže návštevníci omše nemajú inú voľbu, ako prejsť takmer cez polovicu rómskej osady, čo bolo pre mnohých dovtedy tabu.

Pastorácia, misijná činnosť cirkví

Situácia v oblasti náboženstva a vzťah Rómov k Bohu a k cirkvi sa od roku 1990 vďaka uvoľnenej náboženskej slobode začal výrazne meniť tým, že rôzne cirkevné spoločenstvá začali vykonávať aktívnu misijnú činnosť medzi Rómami. Jednou z príčin môže byť prinavrátená náboženská sloboda, ale ďalšou možnou príčinou je očakávanie, že Rómovia sa vďaka viere v Boha viac integrujú do spoločnosti a že sa potlačia negatívne javy v rómskych osadách. Rómska pastorácia je odvtedy čoraz intenzívnejšia, pripájajú sa ďalšie cirkevné denominácie a čoraz viac Rómov sa stáva aktívnymi, praktizujúcimi kresťanmi. Už pri mojich výskumoch roku 1995 som zaznamenala zvýšenú aktivitu gréckokatolíckej cirkvi medzi Rómami v obciach Prešovského okresu – v Žehni, Ab-
ranovciach, Varhaňovciach.

S týmto oživením prišla aj vlna rómskych kresťanských piesní, ktoré sa rýchlo šírili z lokality do lokality, hudobného vystupovania rómskych hudobných a tanečných zoskupení v kostoloch a mini-festivalov duchovnej piesne. Nie vždy boli tieto aktivity ocenené oficiálnou cirkvou či miestnymi veriacimi. Za spomínaným pastoračným úsilím stál mladý kňaz Martin Mekel, ktorý má dnes za sebou obrovské množstvo práce v tejto oblasti a v súčasnosti aktívne pastoračne pôsobí medzi Rómami v obci Čičava. Keďže má veľmi dobrý vzťah k hudbe, jeho misie sú vždy spojené s veľkým priestorom pre piesne a hudbu. Detailnejšie o ňom budem písať neskôr.

Pri výskumoch v rokoch 2000 – 2001 som pozorovala, že Rómovia boli väčšinou pasívnymi katolíkmi. Iba v okolí Sniny som stretla medzi Rómami pomerne veľa členov Náboženskej spoločnosti Jehovových svedkov. Podobné pozorovanie mala v týchto rokoch aj Zuzana Palubová pri skúmaní ľudového náboženstva v okolí Levoče:

„V súčasnej dobe niektorí jednotlivci podliehajú vplyvu nových náboženstiev (doneďavna označovaných za sekty, napríklad Jehovových svedkov), ale sú to výnimky. Nové myšlienky Rómovia neradi prijímajú, nedôverujú tomu, čo stojí mimo tradície a veľký dôraz kladú na vieru svojich predkov.“⁵

Súčasná situácia medzi Rómami, hlavne na východnom Slovensku, však už nezodpovedá tomuto pozorovaniu. Celé rodiny, niekedy takmer celé osady konvertujú na vieru prevažne evanjelikálnych cirkví,⁶ pravidelne navštevujú bohoslužby aj ďalšie náboženské stretnutia počas týždňa. Najviditeľnejšie výsledky dosahuje kresťanská misia Maranata na čele s rómskym pastorom Emilom Adamom v okolí Spišskej Novej Vsi a v súčasnosti výrazne narastá význam a pôsobenie Apoštolskej cirkvi.

⁵ PALUBOVÁ, Zuzana: Ľudové náboženstvo Rómov z Levoče a okolia na prelome 20. a 21. storočia. In: *Etnologické rozpravy*, roč. 8, 2001, č. 2, s. 80-94.

⁶ V slovenskom kontexte sa „evanjelikálne hnutie“ odlišuje od „Evanjelickej cirkvi ausburgského vyznania“, ktorá je predstaviteľkou luteránskej reformácie. K evanjelikálnej tradícii sa hlásia najmä cirkvi vychádzajúce z tradície metodizmu, baptizmu a pietizmu (ale aj iné). Niekedy sa evanjelikálne cirkvi označujú aj pojmom slobodné prebudenecké cirkvi.

Po prvýkrát bolo pôsobenie cirkví a náboženských hnutí medzi Rómami komplexne zmapované v projekte „Sociálna inklúzia Rómov náboženskou cestou“ (SIRONA 2010), ktorý realizoval Ústav etnológie. Na Slovensku v súčasnosti aktívne pôsobí 14 registrovaných cirkví a 6 neregistrovaných náboženských subjektov v približne 130 lokalitách.⁷ Rómske misie ovplyvnili život približne 10 000 Rómov, pričom do tohto počtu nie sú započítaní formálni, tzv. matrikoví kresťania, prevažne z veľkých cirkví, rímskokatolíckej, gréckokatolíckej a pravoslávnej, ktorých viera zodpovedá už spomínaným poznatkom. Z hľadiska dosahu pastoraácie na Rómov má najväčší význam päť náboženských spoločností: Rímskokatolícka cirkev, Náboženská spoločnosť Jehovovi svedkovia, Gréckokatolícka cirkev, Kresťanská misia Maranata a Apoštolská cirkev.⁸

Na rozdiel od minulosti (približne pred rokom 1990), keď sa väčšina Rómov hlásila oficiálne k rímskokatolíckej alebo gréckokatolíckej cirkvi, avšak v praxi využívali cirkevnú inštitúciu hlavne na slávnostné doplnenie či potvrdenie svojich vlastných rodinných obradov (krst, pohreb, občas aj svadba), súčasné náboženské oživenie medzi Rómami inklinuje k letnično-charizmatickým cirkvám a k letničným prejavom aj v prípade, že ostávajú vo veľkých tradičných cirkvách.⁹

Dôvodov, prečo je Rómom také blízke letničné hnutie, môže byť niekoľko. Oproti prísnej liturgickosti tradičných cirkví priebeh letničných bohoslužieb je veľmi spontánny. Pastor aj veriaci sa nechávajú inšpirovať momentálnymi pocitmi a túžbou niečo povedať, zaspievať, hýbať sa, vzdychnúť si a pod. So spontánnym priebehom bohoslužieb úzko súvisí veľká emocionalita, ktorá je opäť v ostrom kontraste s chladnou atmosférou tradičných omší a bohoslužieb. V takejto atmosfére je samozrejme veľký priestor na vyjadrenie emócií práve prostredníctvom hudby a tanca. Rómske letničné bohoslužby sú niekedy celé podfarbené hudbou a spevom. Keďže hudba je taká významná, vytvárajú sa možnosti pre aktívnych ľudí, autorov a interpretov, ktorí skladajú nové piesne, vymýšľajú aranžmán, nacvičujú spolu a to v nich posilňuje pocit spolupatričnosti k duchovnému spoločenstvu. Rómom pravdepodobne viac vyhovuje aj neformálne prostredie, v ktorom obvykle prebiehajú letničné bohoslužby. Nie je to krásny historický, pritom chladný a odcudzený kostol, ale civilná budova či obyčajný dom, kde sa nemusia správať obradne.

Veľký význam majú osobnosti pastоров, kňazov či kazateľov. Misijná práca medzi Rómami nie je niečo, čo sa dá mechanicky naučiť a už vôbec sa nedá účinne robiť len na základe pridelenia do rómskej lokality. Skúsenosti ukazujú, že misijné rómske centrá vznikajú tam, kde sú pastori pre prácu s Rómami vnútorne motivovaní a pre-

⁷ PODOLÍNSKA, Tatiana – HRUSTIČ, Tomáš (eds.): *Boh medzi bariérami. Sociálna inklúzia Rómov náboženskou cestou*. Bratislava : Fond sociálneho rozvoja; Ústav etnológie SAV, 2010, s. 27-28.

⁸ PODOLÍNSKA – HRUSTIČ, Ref. 7, s. 45-46.

⁹ Letničné hnutie odvodzuje svoj názov od židovského sviatku Letnice, keď bol na prvých kresťanov zoslaný Duch svätý a začali hovoriť neznámymi, mystickými jazykmi. Táto schopnosť sa v náboženstve označuje pojmom „glosolalia“. Podstatnými znakmi letničných cirkví je práve glosolalia a ďalšie dary Ducha svätého, napríklad zázračné uzdravovanie a pod. Počiatky letničného hnutia nájdeme v 19. storočí v protestantských cirkvách. Pre letničné bohoslužby boli v tom čase typické dynamické kázne založené na doslovnom výklade Biblie, s prejavmi nadšenia, tleskania, kričania, padania, pochodovania a vyhánania démonov. Pozri bližšie: <http://sk.wikipedia.org/wiki/Letni%C4%8Dn%C3%A9_hnutie>

žívajú túto prácu ako svoje poslanie. Na začiatku môže ísť o umiestnenie cirkvou, ako v prípade saleziána Petra Bessenyeiho, ale časom sa v jeho prípade pridalo aj vnútorné presvedčenie. Vo svojej knihe píše:

„K Rómom neposielajme nikoho nasilu, lebo sa vytratí zmysel, účinnosť a misijná dynamika našej prítomnosti [...] Ja nemám žiadne mimoriadne dary, nikdy som netúžil pracovať s Rómami, ale keď prišla takáto ponuka, nepovedal som nie – to je všetko. Môj život by bol bez Rómov možno pokojnejší, ľahší, ale prázdnejší.“¹⁰

Vo viacerých spoločenstvách sme stretli rómskych pastorov. Napríklad Emil Adam, v súčasnosti pastor spoločenstva Maranata na Spiši, bol predtým pastorom v Rómskom kresťanskom spoločenstve Radost v Ostrave. Na Slovensko prišiel na základe vnútornej túžby pomôcť Rómom v chudobných osadách na východnom Slovensku. Ladislav Duna je kazateľom Apoštolskej cirkvi v Košiciach na sídlisku Luník IX a Marián Kaleja v Apoštolskej cirkvi v Sabinove. Letničné cirkvi vytvárajú priestor aj pre laikov, ktorí môžu kázať a rôzne sa angažovať v biblických či modlitebných skupinkách i bez teologického vzdelania. To je opäť ďalší prvok, ktorý vytvára silnejší pocit spolupatričnosti s duchovným spoločenstvom. V rómskej pastorácii na Slovensku pracuje aj niekoľko zahraničných misionárov, napríklad Pierre A. Jansen van Vuuren, misionár z Juhoafrickej republiky, ktorý pôsobí pod záštitou Cirkvi bratskej v Hlinnom. Mnoho Rómov cestovalo za prácou do Anglicka, Švajčiarska a iných krajín, kde spoznali letničné cirkvi a po návrate začali doma šíriť letničné kresťanské myšlienky a spôsoby.

Pri rozhovoroch s kňazmi, kazateľmi či pastormi, ktorí pracujú s rómskou komunitou, sme sa stretli s dvoma odlišnými názormi na to, či je dobré, aby bol rómsky duchovný Róm. Jednak máme rómskych duchovných na Slovensku veľmi málo, ale často s Rómami ani nechcú pracovať. Napríklad František Kačo sa stal rímskokatolíckym kňazom a jeho sestra Mária rehoľnou sestrou. Obidvaja mali možnosť pracovať s Rómami a zdieľajú rovnaký názor, že väčšiu úctu a ocenenie dostávajú nerómski duchovní.¹¹ Misionár Pierre A. Jansen si naopak myslí, že je veľmi dobré, ak je kazateľ Róm, a ak ním nie je, mal by sa čo najviac priblížiť rómskej mentalite, cíteniu a rozmyšľaniu podľa biblického verša, ktorý parafrázoval vo svojej ordinačnej práci: Židom Žid, Grékom Grék a Rómom Róm. Myslí si, že nerómski vodcovia môžu hrať dôležitú úlohu v procese založenia rómskych zborov, ale rómski vodcovia sú kľúčoví pre rozkvet týchto zborov. Na základe vlastných skúseností sa domnieva, že zbory, ktoré nie sú vedené Rómami, sa stávajú závislé od Nerómov, Rómom vtedy chýba pocit spoluvlastníctva a spoluzodpovednosti za zbor.¹²

Domnievam sa, že podkladom pre tieto odlišné názory môže byť aj rozdiel medzi charakterom bohoslužieb. Pri vysoko liturgickom a slávnostnom priebehu katolíckej omše v pozícii kňaza, ktorý má odstup od veriacich, je slávnostne oblečený, je lepšie prijímaný Neróm. V evanjelikálnych zboroch s letničnými prejavmi, s vysokou mierou neformálnosti

¹⁰ BEŠENYEI, Peter: *Rómske ticho. Poštársky „zázrak“ alebo dvadsať rokov medzi Rómami*. Bratislava : Don Bosco, 2009, s. 8.

¹¹ Rozhovory uskutočnené v rokoch 1988 a 1995.

¹² JANSEN VAN VUUREN, Pierre A.: *Židom Žid, Grékom Grék, Rómom Róm? Kontextualizácia, Cirkve a Rómovia na Slovensku*. [Ordinačná práca.] Bratislava : Cirkve bratská na Slovensku, 2011.

a spontánnosti, s možnosťou kázať aj laickým kazateľom je naopak rómsky pastor prijímaný veľmi dobre. V týchto zboroch je väčší priestor pre kazateľa, aby sa, v prípade, že to chce, stal súčasťou komunity. V prípade katolíckych kňazov ostáva vždy väčší odstup.

Letničné hnutie oslovuje Rómov aj v iných krajinách. Ak sú kresťanmi a stretnú sa s letničnými prejavmi, buď ľahko konvertujú k takejto cirkvi, alebo sa snažia letničné prvky vnášať do tradičných omší a bohoslužieb. Známa je cirkev Gypsy Evangelical Church vo Francúzsku. Anglický názov poukazuje na americký pôvod letničného hnutia. V Čechách a v Maďarsku aktívne pôsobi niekoľko cirkví. V Česku sa letničnému hnutiu medzi Rómami a rómskym kresťanským piesňam, nazývaným podobne ako na Slovensku *chvály*, venuje etnomuzikologička Zuzana Jurková, ktorá urobila sondu do repertoáru jednej rómskej letničnej hudobnej skupiny.¹³ V Maďarsku uskutočnila mnoho výskumov Barbara Rose Lange, ktorá prednáša na Univerzite v Houstone. Už roku 1992 ju zaujímal vplyv kresťanstva na Rómov v Maďarsku, neskôr tento záujem prerástol do záujmu o gospelovú hudbu, ktorá vzniká v prostredí veriacich Rómov.¹⁴ V roku 2005 vydala publikáciu o rómskej hudbe v maďarskej letničnej cirkvi spolu s notovou prílohou.¹⁵

Hudba a piesne ako súčasť cirkevných obradov

Misijná činnosť má vplyv na zmenu života Rómov, ale výrazne ovplyvňuje aj ich spevný repertoár – v spevnom repertoári Rómov sa udomácnila náboženská pieseň.¹⁶ Prvé takéto piesne som nahrala ešte roku 1995 v Žehni, v Abranovciach a vo Varhaňovciach v okrese Prešov. V rokoch 2000 – 2012 som nahrala pomerne veľké množstvo duchovných piesní v rámci viacerých projektov. Mnohé z týchto piesní si skladajú samotní Rómovia, časť prevezmú z repertoáru cirkevných piesní alebo z repertoáru tzv. chvál a upravujú ich buď po textovej, alebo po hudobnej stránke. Z letničného spoločenstva prevzali terminológiu, piesne nazývajú tiež *chvály*, stretla som sa aj s označením *gospely*. Tieto piesne chápu ako modlitbu, oslavu Boha. Ich spievanie je spojené s veľkým emocionálnym nasadením, s dvíhaním rúk a hojdavými pohybmi tela. Piesne sa spievajú na spoločných bohoslužbách, na domácich pobožnostiach v rodinách, ale prenikajú aj do repertoáru všedného dňa. Tí, čo spievajú chvály, sa nazývajú *chváličí*.

Pri jednotlivých zboroch vznikajú hudobné kapely. Nástrojovým zložením, ale aj štýlom hry pripomínajú súčasné tzv. rom-popové kapely. Tie za posledných dvadsať rokov prešli od obľúbenej akustickej gitary k elektronickým zostavám: klávesové nástroje, sólová a basová elektrická gitara a bicie nástroje. Táto zostava je pomerne často

¹³ JURKOVÁ, Zuzana: Rómské letniční hnutí v Čechách a na Moravě: letný dotek tématu. In: *Romano džaniben*, roč. 11, 2004, řílej, s. 56-65. JURKOVÁ, Zuzana: Sonda do repertoáru jedné rómské letniční hudbní skupiny. In: *Romano džaniben*, roč. 12, 2005, řílej, s. 56-64.

¹⁴ LANGE, Barbara Rose: Globalization, Missionization, and Romani Gospel Music. In: *Rómská hudba na přelomu tisíciletí. Zborník z konferencie*. Ed. Zuzana Jurková. Praha : Studio Production Saga, 2003, s. 111-117.

¹⁵ LANGE, Barbara Rose: *Holy Brotherhood: Romani Music in a Hungarian Pentecostal Church*. New York : Oxford University Press, 2003.

¹⁶ Napr. MINÁČ, Jakub: Rómske nové duchovné piesne v obci Rankovce. In: *Boh všetko vidí. Duchovný svet Rómov na Slovensku*. Ed. Milan Kováč – Arne B. Mann. Bratislava : Chronos, 2003.

doplnená nejakým akustickým nástrojom – saxofónom alebo akordeónom. Keďže by týmto kapelám nemalo ísť o ich vlastnú slávu a popularitu, často si nedávajú žiadny názov, ale vystupujú alebo nahrávajú CD pod názvom „Chvály zo Žehry“, „Chvály zo Sabinova“, z Ostrovan a pod. Alebo ich názvy vyjadrujú určitý biblický odkaz, ako „Lačho lav“ (Dobré slovo) z Apoštolskej cirkvi Michaloviec, chlapčenská gospelová kapela „F6“ (skratka 6. kapitoly listu Efezanom z Biblie, kde sa píše o Božej výzbroji – pravde, spravodlivosti, ochote, radosti, viere) a „GPS“, ktorú založil gréckokatolícky kňaz Martin Melk v Čičave, skupina „Lond“ (Sol) pri gréckokatolíckej cirkvi v obci Sol, „Chváliaci tím“ pri Cirkvi bratskej v Hlinnom, ktorý založil Pierre A. Jansen van Vuuren. Rómske chvály sú niekedy inšpiráciou aj pre nerómske chváliace skupiny, napríklad skupina „Tretí deň“ z Košíc má v repertoári veľa piesní od rómskej skupiny „F6“.

Hudba a piesne sú veľmi dôležitou súčasťou liturgie v rôznych denomináciách, pričom aj časovo sa im venuje významná časť náboženského stretnutia. Počas výskumov som sa zúčastnila viacerých bohoslužieb, ktoré boli v niečom podobné, v niečom odlišné. Napríklad, pri bohoslužbách Kresťanskej misie Maranata v kultúrnom dome v Spišskej Novej Vsi roku 2009 stál na pódiu rómsky pastor, niekoľko rečníkov a modlitebníkov s ním, za nimi stál spevokol oblečený jednotne v dlhých rúchach a s dlhými štólami v kontrastnej farbe. Celé bohoslužby boli veľmi bohato prestúpené spevmi, pri ktorých nespieval len zbor v popredí, ale celá sála sa nadšene pridávala k chválam. Sprevádzané boli klasickou elektrickou zostavou: klávesové nástroje, elektrické gitary a bicie.

Veľmi podobný priebeh malo mládežnícke stretnutie Apoštolskej cirkvi vo vlastnom novom kostole v Sabinove roku 2012 alebo nedeľná bohoslužba v zbore Devleskero kher v Košiciach roku 2012. Bohoslužbu v Devleskero kher viedol rómsky aj nerómsky kazateľ, a tak zreteľne vynikol rozdiel medzi tým, ako osoba pastora a jeho etnicita ovplyvňujú charakter náboženského stretnutia. Počas kázne nerómskeho kazateľa boli ľudia disciplinovanejší, sedeli na stoličkách, nezapájali sa, len počúvali. Hudobná skupina zahrala na konci niekoľko piesní. Potom sa vedenia ujal Róm a sála ožila. Samotný jeho prejav bol živší, stišoval a zosilňoval hlas, gestikuloval, mal výraznú mimiku. Ľudia naňho reagovali, súhlasne prikyvovali, prípadne sami polostíšeným hlasom niečo hovorili, modlili sa. Občas niekto niečo povedal úplne nahlas, ostatní na to tiež zareagovali, zaznel aj spontánny úryvok pesničky. Rómska kázeň bola hudbou a piesňami doslova prepletená, na rozdiel od nerómskej časti, kde kázeň a piesne boli jasne oddelené.

Roku 2012 som sa zúčastnila menšej bohoslužby Apoštolskej cirkvi v priestoroch bývalej rómskej krčmy v Markušovciach, ktorú si miestni Rómovia prerobili na modlitebňu. Plánujú si postupne vybudovať novú budovu na stretávanie. Vpredu stáli hudobníci (elektrický klavír a elektrické gitary), speváci a pastor. Hudba hrala po celý čas. Pastor počas kázne pôsobil, že improvizuje, resp. že sa v náboženskom jazyku nechal zmocniť Duchom Svätým. Rozprával a modlil sa, až sa dostával takmer do vytrženia. Podľa emocionálneho rozpoloženia pastora a veriacich aj hudba bola buď tichšia, alebo dramatickejšia, podfarbovala hovorené slovo. Pastor občas prechádzal do akejsi spevavej modlitby a občas nechal priestor hudobnej kapele zahrať a zaspievať celú jednu pieseň. Prítomní ľudia mali zavreté oči, zdvihnuté ruky a občas niečo zašepkali alebo vykriekli, niekto sa rozplakal...

Okrem nedeľných stretnutí v kostoloch, modlitebniach či iných bohoslužobných priestoroch mávajú Rómovia bohoslužobné a modlitebné stretnutia vo svojich domovoch, kde sa tiež veľa spieva. Sväté omše u Saleziánov v Košiciach na Luníku IX alebo v Bardejove na Poštárke sa však už výraznejšie odlišujú od vyššie uvedených letničných stretnutí. Hudba a pieseň tam majú tiež veľký význam, ale je ich menej, majú presne určené miesto v rámci liturgie, spôsob interpretácie je menej spontánny a emocionálny, v repertoári je menej rómskych piesní. Z toho, čo som mala možnosť pozorovať, som nadobudla dojem, že čím viac sa v cirkvi angažujú samotní Rómovia, či už ako pastori, laici alebo kresťanskí lídri, tým viac v repertoári prevažujú rómske piesne.

Hudba a výber piesní odrážajú hudobný vkus pastora. Niekedy aj nerómsky kňaz či kazateľ dokáže vytvoriť dobré podmienky na rozvoj rómskej hudobnej tvorivosti. Napríklad v lokalitách, kde pôsobil gréckokatolícky kňaz Martin Mekel, bolo vždy veľa hudby. Začínal v obci Varhaňovce v okrese Prešov, nadchol mnohých mladých ľudí pre kresťanstvo, ktoré vyjadrovali aj hudbou a spevom. Keď videl, aké je to pre nich dôležité, vytváral im priestor na vystupovanie počas omše, aj na vystupovanie v iných obciach, organizoval akési malé festivaly, kde sa prezentovali jednotlivé hudobné skupiny.¹⁷ V súčasnosti vyvíja množstvo zaujímavých aktivít v Rómskom pastoračnom centre v Čičave. Stál pri vzniku dvoch hudobných skupín – F6 a GPS, v roku 2006 založil rómsky gospelový festival Festrom, na ktorom sa môžu prezentovať rómske gospelové či chváliace skupiny z rôznych denominácií, vydal spevník s rómskymi chválami pre potreby veriacich. Založil občianske združenie Horúci tím, cez ktoré organizuje a vedie Centrum voľného času, za čo dostal v roku 2010 ocenenie Gypsy Spirit. So svojimi spolupracovníkmi založil chránené dielne, v ktorých vytvára pracovné príležitosti pre miestnych Rómov, vedie zbor rómskeho skautingu. Široký záber Martina Mekela a odhodlanie, s akým sa púšťa do rôznych aktivít, o ktorých je presvedčený, že môžu pomôcť Rómom zlepšiť ich život, nenechal bez odozvy ani Rómov, ktorí sa cítili stabilizovaní vo svojom náboženskom presvedčení v inej cirkvi.

Ako príklad uvediem príbeh Daniely,¹⁸ s ktorým som sa stretla pri svojich terénnych výskumoch. Daniela vo svojom živote urobila v duchovnej oblasti veľkú zmenu. Po dlhoročných stretávaní s Jehovými svedkami sa rozhodla vymaniť z ich vplyvu. Svedkov poznala od malička, chodili k nim do rodiny. Nepremýšľala nad tým príliš, prijímala to, ako jej matka hovorila. Problémy začala mať vtedy, keď sa vydala. Svokrovci ju kvôli tomu veľmi neznášali. Po niekoľkých rokoch však sami konvertovali k Náboženskej spoločnosti Jehovovi svedkovia a stali sa z nich tí najprísnejší dodržiavatelia a kontrolóri pravidiel. Hnevali sa na Danielu napríklad aj preto, že sa nevedela zbaviť fajčenia. Keď Daniela vydávala dcéru, kvôli príslušnosti k rôznym denomináciám sa svadba nekonala v kostole, ale iba na úrade a príbuzní zo ženíchovej strany neprišli na svadbu, čo je (nie len medzi Rómami) prejav veľkej neúcty a nesúhlasu. Po mnohých rokoch stretávania s Jehovými svedkami sa začala na nich dívať kritickejšie a videla, že v realite žijú úplne iný život, ako by mali žiť podľa Biblie. Príslušnosť k nim začala vnímať ako obmedzovanie svojej slobody. A tak sa rozhodla od Jehovových svedkov odísť. Nebolo to ľahké, keďže manžel a ďalšia rodina ostali naďalej Svedkami. Bývalí spoluveriaci ju prestali

¹⁷ Výskum som uskutočnila v obciach Žehňa, Abranovce, Varhaňovce roku 1995.

¹⁸ V súlade s dodržaním etiky terénneho výskumu som meno zmenila.

zdraviť. Vnútna potreba slobody však bola silnejšia. Dva roky žila bez náboženského spoločenstva a v súčasnosti začala navštevovať gréckokatolícke bohoslužby v Čičave, ktoré vedie Martin Mekel. Na začiatku jej konvertovania stáli CD nahrávky s kresťanskými piesňami skupiny F6 a s kázňami. Najprv ich odmietala, ale jedného dňa si ich s dcérou vypočula a povedala si, že nemôže ďalej žiť bez Boha. Vnímala to tak, že Boh nechce, aby v nej ostalo prázdne miesto. Myslí si, že všetko malo v jej živote význam, že ju Boh viedol, aj keď chodila k Jehovovým svedkom, aj keď sa rozhodla od nich odísť a vylúčili ju, aj v súčasnosti, keď chodí ku gréckokatolíkom. Zo všetkého niečo prijala a naučila sa. Po mnohých sklamaníach a odmietnutiach dnes uprednostňuje samotu v tichu:

„Ja som teraz slobodná. Mne nechýbajú absolútne vôbec. Ja môžem celý deň tu sedieť sama. A keby mne niekto povedal: Ideš do lesa tam bývať? Hej, idzem, teraz, ta het. Mne nechýbajú tote ľudze absolútne. Ja radšej pujdem na kolena a že poviem Bohu, a viem, že nevie o mne nikto, len Boh vie.“¹⁹

K charakteristike rómskych kresťanských piesní

Hlavná funkcia rómskych kresťanských piesní je liturgická. Veľká obľúbenosť týchto piesní a ich nárast úzko súvisia s rómskou misiou a pastoráciou. Piesne sa spievajú hlavne na bohoslužbách či omšiach, ale prenikajú aj do repertoáru všedného dňa, predovšetkým v letnične orientovaných cirkvách, kde sa spievajú tzv. chvály. Piesne sa stávajú súčasťou bežného repertoáru aj vďaka tomu, že si ich Rómovia skladajú sami a prevzaté piesne si prispôsobujú.

Pri výskumoch v rokoch 1995 a 2000 – 2001 som zaznamenala niekoľko náboženských piesní, hoci výskumy boli orientované na inú tému. Bolo to obdobie, keď cirkvi s misijnou prácou medzi Rómami iba začínali a na to, aby sa im priblížili, využívali aj hudbu a piesne. Boli to buď mládežnícke náboženské piesne v slovenskom jazyku, alebo sa snažili niektoré piesne preložiť do rómskeho jazyka. V tomto duchu bol spracovaný aj rómsko-slovenský spevník, ktorý vydala Evanjelická cirkev pre potreby práce s Rómami. Z 54 piesní je v rómskom jazyku len 33 piesní a z nich veľkú časť tvoria preložené mládežnícke piesne.²⁰ Rómovia spočiatku v tejto tendencii pokračovali a sami skladali texty na prevzaté melódie kresťanských piesní a chvál. Alebo preberali piesne od rómskych kresťanov z iných krajín. Napríklad, v Bardejove na Poštárke majú dobré vzťahy a kontakty s talianskymi rómskymi veriacimi a s donom Máriom Riboldim, ktorý celý svoj život zasvätil pastorácii Rómov a Sintov v Taliansku. Od nich prebrali napríklad piesne o svätom Zefyrínovi (Príklad 2 z Prílohy, *Sas jekh Rom*, Príklad 3, *O bachtalo Zefyrino*). Veľmi populárny je nemecký gospelový autor a pastor Ricardo Kwiek, od ktorého tiež prevzali mnoho piesní.

Avšak hudobne cítia Rómovia sa čoraz viac ujímali iniciatívy a začali si skladat vlastné piesne. V týchto piesňach cítiť vplyv nerómskych kresťanských piesní, ale aj tradičných rómskych piesní. Ich miešaním vznikajú nové piesne, ktoré môžeme zjednodušene rozčleniť do troch skupín:

¹⁹ Soľ, terénny výskum z roku 2012.

²⁰ FRONKOVÁ, Viola (ed.): *Gila nevo dživipen. Piesne nového života. Rómsko-slovenský spevník*. Bratislava : Slovenské evanjelizačné stredisko pre masmédiá, 2000.

1. Piesne preberajú melódiu inojazyčných kresťanských piesní a pôvodný text nahrádzajú rómskym. Inojazyčné kresťanské piesne, tzv. chvály, tvoria najmä piesne v slovenskom alebo anglickom jazyku.

Igen Devla tut kamav
lavenca našti me phenav.
Tu džanes miro jilo
sar tu Devla me kamav
Me tut kamav, me tut kamav

[Veľmi ťa, Bože, ľúbim,
Ty poznáš moje srdce.
Slovami nemôžem vypovedať
ako ťa, Bože, milujem.
Ja ťa ľúbim, ja ťa ľúbim.]

Hlinné (okr. Vranov nad Topľou). Spev Chváliaci tím Hlinné. Nahrála Jana Belišová, 2009.

V Bardejove na Poštárke napísali rómsky text na populárnu pieseň *Hallelujah* od Leonarda Cohena:

Te man hin pharipen,
so man del o dživipen,
hazdav o vast o pre kijo ňebos.
Te pošunel našaviben,
so man del o dživipen,
visarav man pale kijo ňebos.

[Keď mám ťažkosti,
čo mi dáva život,
dvíham ruky k nebu.
Keď pocítim straty,
čo mi dáva život,
opäť sa obrátim k nebu.

Aleluja...

Aleluja...

Sar me rači na sovar,
sar me rači man darav,
hazdav o vast opre kijo ňebos.
Pre dal šukar givesa,
pre dal amare čhavore
pre dal feder berša ka jte dživas.

Keď v noci nespím,
keď sa v noci bojím,
dvíham ruky k nebu.
Pre krajšie dni,
pre naše deti,
pre lepšie roky aby sme žili.

Aleluja...

Aleluja....]

Bardejov-Poštárka. Spev a gitara Magdaléna Miková (nar. 1975), spev Štefan Dreveňák (nar. 1985). Nahrála Jana Belišová, 2012.

2. Tradičné rómske piesne s novým, kresťanským textom v rómskom jazyku. Napríklad, *Devla, tu sal miro Devla* na melódiu *Evo, bičav mange fotka*, ktorá sa stala populárnou nielen medzi Rómami vďaka obľúbenej rómskej kapele Sendreiovci, *Oda bijav hino lenge* (Príklad 11), ktorá hlavne v refréne parafázuje tradičnú rómsku pieseň *Mačilom, mačilom*, alebo pieseň *Šukar lava palo Del hin*, ktorá sa spieva na melódiu populárnej tanečnej piesne *Šukar jakha lača hin* takisto z repertoáru Sendreiovcov.

Šukar lava palo Del hin
aven te šunel.
Aven Romale,
aven te šunel,
hoj o Del tumen kamel.

[Pekné slová o Bohu
podťe počúvať.
Podťe Rómovia,
podťe počuť,
že vás Boh miluje.]

Košice. Spev Etela Turtáková (nar. 1984). Nahrála Jana Belišová, 2012.

3. Vznik nových (autorských) piesní, s novou melódiou a s novým, kresťanským textom. Pri mnohých piesňach je autorstvo známe. Ide o jednotlivca z náboženskej komunity (pieseň *Tu sal o Del, tut pačav*, Príklad 13, zložila Magdaléna Miková z Bardejova-Poštárky, pieseň *Palikerav tuke Devla*, Príklad 10, zložili súrodenci Ďuďovci z obce Soľ), o tvorbu niektorých z gospelových kapiel (*Miro Devla, miro Devla* od skupiny F6, *Khangerate džav* od Chváliaceho tímu, *O dživipen igen pharo* hin od skupiny Lond), alebo piesne skladajú kazatelia, rehoľné sestry (pieseň *O Ježiš pro križos mere-las*, Príklad 1, zložila sestra Atanázia od Saleziánov, pieseň *Sako džives phirav palo Del*, Príklad 9, zložil pastor Emil Adam z náboženského hnutia Maranata, pieseň *O Del dživel, o Del dživel*, Príklad 12, zložil otec Martin Mekel z gréckokatolíckej cirkvi). Napríklad:

Miro Devla, miro Devla,
me tut kamav,
bo tu sal amaro Del,
bo tu sal paš mande.
Tu muľav vaš amenge,
počindžav vaš savore.

[Môj Bože, môj Bože,
milujem ťa,
lebo si náš Boh,
lebo si pri mne.
Ty si zomrel za nás,
zaplatil za všetkých.]

Autorstvo: skupina F6

Soľ (okr. Vranov nad Topľou). Spev Martina Ďuďová (nar. 1985) a František Ďuďa (nar. 1975).
Nahrála Jana Belišová, 2012.

Khangerate džav
le Devleskero lav šunav.
Sar les šunava,
me les pačav.
Na kamav te bisteren,
na kamav te na šavel
o kamiben le Devleskero
andal miro jilo.

[Do kostola idem
Božie slovo počúvať.
Keď ho počujem,
ja mu verím.
Nechcem zabudnúť,
nechcem stratiť
lásku k Bohu
z môjho srdca.]

Autorstvo: skupina Chváliaci tím

Soľ (okr. Vranov nad Topľou). Spev Martina Ďuďová (nar. 1985) a František Ďuďa (nar. 1975).
Nahrála Jana Belišová, 2012.

O dživipen igen pharo hin,
kana na som paš tute.
Kana pherav, kana merav,
imar me na birinav.

[Život je veľmi ťažký,
keď nie som pri tebe.
Keď spadnem, keď zomriem,
už nevládzem.

Tiro duchos avel pre mande
tu mange sikhavel, so tu kerdžal,
sar tu vaš mange muľav
sar tu vaš mange
tu počindžav miro Ježiš
me tut kamav.

Tvoj duch prichádza na mňa,
aby mi ukázal, čo si ty urobil,
že si za mňa zomrel,
že si za mňa
zaplatil svojím životom, môj Ježiš,
ja ťa milujem.]

Autorstvo: skupina Lond

Soľ (okr. Vranov nad Topľou). Spev Martina Ďudová (nar. 1985) a František Ďuďa (nar. 1975). Nahrála Jana Belišová, 2012.

V piesňach sa veriaci často prihovárajú Bohu alebo Ježišovi: môžu mu ďakovať ako v piesni *Palikerav tuke Devla* (Príklad 10), môžu prosiť Boha ako s piesni *Ke tu Devla man modľinav* (Príklad 4), alebo oslavovať Boha ako v piesni *Šun Devla, šun tu man* (Príklad 6).

V niektorých piesňach je obsiahnutá výzva obrátiť sa k Bohu, počúvať ho. Napríklad:

Dikh pro Del, so tuke phenel.
Na trapin tut, ale zmuxh tu pre leste.

[Pozri na Boha, čo ti hovorí.
Netráp sa, ale zlož to na neho.

Na trapin tut, ale zmuxh tu pre leste
Kana ov avela,
te phenes hoj leha dživehas.
Ov tuke phenla,
hoj tu manca dživehas,
me tut prindžarav.

Netráp sa, ale zlož to na neho.
Keď príde,
tak povieš, že si s ním žil.
On ti povie,
ty si žil so mnou,
ja ťa poznám.]

Melódiu a text zložil gréckokatolícky kňaz Martin Mekel.

Bardejov-Poštárka. Spev a gitara Magdaléna Miková (nar. 1975). Nahrála Jana Belišová, 2012.

Ďalšiu skupinu tvoria piesne, ktoré sa síce neprihovárajú Bohu, ale sa v nich spieva o Bohu, a to znova buď formou chvály ako v piesni *O Del dživel, o Del dživel* (Príklad 12), alebo sa text odvoláva na úryvok z Biblie ako v piesni *O Ježiš pro križos merelas* (Príklad 1).

Zaznamenali sme aj niekoľko piesní o svätých, resp. o blahoslavených, napríklad o blahoslavenom Zefyrínovi a o Panne Márii. Piesne o blahoslavenom Zefirínovi Jiménezovi Malla sa viažu predovšetkým k Bardejovu-Poštárke, kde počas pôsobenia otca Petra Bessényeiho postavili Kostol blahoslaveného Zefirína.

Zefirín Jiménez Malla je prvým blahoslaveným Rómom, mučeníkom zo Španielska. Za blahoslaveného ho roku 1997 vyhlásil pápež Ján Pavol II. Zefirín sa narodil v chudobnej rodine roku 1861. Podľa dostupných informácií obchodoval s koňmi, zbohatol, vždy však mal povest' čestného človeka a považovali ho za veľmi štedrého. V júli 1936, keď v Španielsku vypukla občianska vojna, mal Zefirín už sedemdesiatpäť rokov. V celej krajine sa usku-točňoval hon na kňazov, kostoly a kaplnky sa zatvorili, bolo zakázané slúžiť svätú omšu a vykonávať akékoľvek náboženské obrady. Počas troch rokov občianskej vojny zahynulo v Španielsku asi sedemtisíc katolíckych kňazov. Zefirína zatkli pri obrane istého kňaza, ktorého zatýkali. Po niekoľkých dňoch väznenia ho zavraždili s ďalšími, približne tristo väzňami. Zefirín zomrel s ružencom v ruke a s výkrikom „Nech žije Kristus Kráľ!“²¹

Rómovia na Poštárke spievajú dve piesne o Zefirínovi, ktoré prebrali od talianskych kresťanov. Salezián otec Peter Bešényei roku 1996 strávil mesiac s donom Máriom Riboldim medzi Rómami a Sintami v Taliansku. Don Mário sa preňho stal veľkou inšpiráciou

²¹ SENČÍK, Štefan: *Zefirín Jiménez Malla. Prvý blahoslavený Róm*. Trnava : Dobrá kniha, 1999, s. 15-26.

pre prácu s Rómami. Niekoľko rokov potom don Mário pravidelne navštevoval róm-ských veriacich na Slovensku.²² Piesne *Sas jekh Rom* (Príklad 2) a *O bachtalo Zefyrino* (Príklad 3) sa Rómovia z Poštárky naučili podľa výpovedí pravdepodobne od neho.

Zaujímavosťou v rómskom repertoári je zhudobnená modlitba Pánova – *Otče náš*:

Dade amaro, so sal upre pro ñebos, mi sal ašardo tiro nav, tiro krališagis mi avel, avkes sar andro ñebos, avkes the pre phuv. Sako dživesutno maro de amen the adadžives. a odmukh amenge amare vini sar amen odmukhas lenge so amen košen. A ma domukh, hoj pale te peras andro vini, a le amendar savoro nalačhipen.	[Otče náš, čo si na nebesiach, nech je chválené tvoje meno, tvoje kráľovstvo nech príde, tak ako na nebi, tak aj na zemi. Každodenný chlieb daj nám dnes a odpusť nám naše viny ako my odpúšťame tým, čo nám hrešili. A nedopusť, aby sme padli naspäť do hriechov, a vezmi od nás všetko zlo.]
--	--

[Preklad do rómskeho jazyka Mário Riboldi.

Melódiu zložila Magdaléna Miková.

Bardejov-Poštárka. Spev a gitara Magdaléna Miková (nar. 1975). Nahrála Jana Belišová, 2012.

Z hudobného hľadiska sú kresťanské piesne Rómov veľmi heterogénne. Veľká časť čerpá zo štýlových vstiev *neve gila* (nových piesní), podobne ako ony je inšpirovaná rôznymi štýlmi a žánrami populárnej hudby. Ide hlavne o autorské piesne. Ďalším inšpiračným zdrojom sú kresťanské piesne, tzv. chvály, ktoré sa spievajú buď bez výrazných zmien v slovenskom jazyku, alebo si Rómovia na pôvodnú melódiu zložia rómsky text, prípadne preložia slovenský text do rómskeho jazyka. Niektoré piesne preberajú nápevy tradičných rómskych piesní, najčastejšie tanečných, veľmi zriedkavo aj starých piesní na počúvanie.

Rómske kresťanské piesne sú silným súčasným fenoménom. Tvoria veľmi živú vrstvu piesní nielen v repertoári bohoslužobných piesní, ale aj v repertoári piesní všedného dňa. Tým, že Rómovia začali tvoriť vlastné piesne, ktoré sú blízke ich emocionalite, prežívaniu, hudobnému cíteniu, prenikajú do repertoáru aj v lokalitách, kde nepracuje žiadna rómska misia. Z hudobného hľadiska ide o nesmierne heterogénnu vrstvu, ktorá si v budúcnosti nepochybne zaslúži hlbšiu analýzu. Úlohou tohto príspevku bolo priblížiť a podať základnú informáciu o rómskej pastorácii na Slovensku, jej vplyve na rómsky piesňový repertoár a na úlohu hudby a piesní v náboženských obradoch aj v bežnom živote veriacich Rómov.

Štúdia je súčasťou grantového projektu VEGA č. 2/0057/12 riešeného v Ústave hudobnej vedy SAV.

²² BEŠENYEI, Peter: *Rómske ticho. Poštársky „zázrak“ alebo dvadsať rokov medzi Rómami*. Bratislava : Don Bosco, 2009, s. 14-15.

PRÍLOHA

Príklad 1: Bardejov-Poštárka. Spev Štefan Dreveňák (nar. 1985), Marcela Dreveňáková (nar. 1973), gitara Jozef Dreveňák (nar. 1972). Nahrála Jana Belišová, 2012. Z repertoáru Magdalény Mikovej, zložila sestra Atanázia.

O Je - žiš pro kri-žos me - re - las, pre pro Dad jov vi - či - ne -
 las, i Bo - že, od-mukh ča len - ge, bo jon na dža-nen, so ke - ren.
 Na dža - nen, na dža - nen
 na dža - nen, so jon ča ke - ren.

O Ježiš pro križos merelas,
 pre pro dad jov vičinelas,
 Bože, odmukh ča lenge,
 bo jon na džanen so keren.

[Ježiš na kríži zomrel,
 na svojho otca volal,
 Bože, odpusť im,
 lebo nevedia, čo robia.

Na džanen, na džanen
 Na džanen, so jon ča keren.

Nevedia, nevedia,
 nevedia, čo robia.]

Príklad 2: Bardejov-Poštárka. Spev a gitara Magdaléna Miková (nar. 1975). Nahrála Jana Belišová, 2012. Prevzaté od talianskych kresťanov.

Sas jekh Rom, Ze-fy-rin pes vi-čin - las, čo-res jov dži - vlas,
 sas jekh Rom, Ze-fy-rin pes vi-čin - las, čo-res jov dži - vlas. Pa-lo
 sve - tos phi-re - las, le Ro - men - ge phe-ne - las, kaj te džan pal o Del.

Pa-lo drom jov phi-re - las, ko Ro-ma dža - las, pa-lo drom jov
 phi-re - las, ko Ro-ma dža - las. Šu - nen Ro-ma - le, den tu -
 men je-khe-ta - ne, o Del tu-men ka - mel.

Sas jekh Rom,
 Zefyrin pes vičinlas,
 čores jov dživlas.
 Palo svetos phirelas,
 le Romenge phenelas,
 kaj te džan pal o Del.
 Palo drom jov phirelas,
 ko Roma džalal

[Bol jeden Róm,
 Zefyrin sa volal,
 chudobne on žil.
 Po svete chodil,
 Rómom hovoril,
 že majú chodiť za Bohom.
 Po cestách chodil,
 k Rómom išiel.

Šunen Romale,
 den tumen jekhetane,
 o Del tumen kamel.

Počúvajte, Rómovia,
 zjednotte sa,
 Boh vás miluje.]

Příklad 3: Bardejov-Poštárka. Spev Magdaléna Miková (nar. 1975), Štefan Drevenák (nar. 1985), gitara Magdaléna Miková (nar. 1975). Nahrála Jana Belišová, 2012.

$\text{♩} = 79$
 O bach-ta - lo Ze - fy - ri - no, ba-ro Rom, a - ma - ro phral,
 Dev-les-tar a-men-ge di - ňa si-kha-ves kas-ke-re sam. Vi -
 va o Cris-to Re - y, te dži-vel o Kris-tus kra - ľis, te dži-vel
 o Kris-tus kra - ľis, a-ma-ro kra - ľis. Vi - kra - ľis.

O bachtalo Zefyrino,
baro Rom, amaro phral,
Devlestar amenge diňa,
sikhaves kaskere sam.

[Šťastný Zefyrín,
veľký Róm, náš brat,
od Boha nám bol daný,
ukazuješ, kam patríme.

Refrén:

Viva o Cristo Rey (Zefirínové posledné slová
v latinčine – nech žije Kristus kráľ)
Te dživel o Kristus Kralis, (Zefirínové posled-
né slová v rómčine – nech žije Kristus kráľ)
amaro Kralis.

Refrén:

Nech žije Kristus Kráľ (latinsky),
Nech žije Kristus Kráľ (rómsky),
náš Kráľ.]

Pačanduno the zoralo
Ježusoskre fergasu.
Dživnas kamiben bachtalo,
le jileha giľavnas.

Veriaci a silní
Ježišovi...
Žijeme v láske a šťastní,
zo srdca spievame.

Refrén

Refr.

Sikhav amen, o phraloro,
te dživel kamibnaha,
čaras amen tro jiloro,
kavka sar tu giľaves.

Ukáž nám, brat,
žiť lásku,
bozkávam tvoje srdce
tak ako ty spievaš.]

Refrén

Refr.

Príklad 4: Lesiček, okr. Prešov. Spev Ladislav Ferko (nar. 1982), Jozef Husár (nar. 1990), gitara Zdeno Gábor (nar. 1976), klávesové nástroje Ivan Gábor (nar. 1991). Nahrala Jana Belišová, 2012. Sami zložili melódiu aj text.

Ke-tu Dev-la man mod-li-nav, mo-dli-nav, bo tu Dev-la man man-gav.
I bo tut Dev-la me man-gav, ke tu Dev-la mod-li-nav,
ti-ro la-ve ba-ra-rav, ti-ro la-ve a-ša-rav.

Ke tu Devla man modlinav,
bo tu Devla me mangav.
I bo tut Devla me mangav,
ke tu Devla modlinav,
tiro lave bararav,
tiro lave ašarav.

[Ku tebe sa Bože modlím,
teba Bože prosím.
Teba Bože prosím,
k tebe sa modlím,
tvoje slovo vyvyšujem,
tvoje slovo chválím.]

Příklad 5: Lesíček, okr. Prešov. Spev Ladislav Ferko (nar. 1982), Jozef Husár (nar. 1990), gitara Zdeno Gábor (nar. 1976) klávesové nástroje Ivan Gábor (nar. 1991). Nahrála Jana Belišová, 2012. Sami zložili melódiu aj text.

♩ = 130

Sa-ko dža - nel le Je - žiš, sa-ko dža - nel le Je - žiš.

Dža-nes, dža-nes, dža-nes le Je - žiš, dža-nes, dža-nes, dža-nes le Je - žiš,

dža-nes, dža-nes, dža-nes le Je - žiš. an-dro ji - lo ov av - ľa.

Sako džanel le Ježiš,
sako džanel le Ježiš.

Džanes, džanes, džanes le Ježiš,
džanes, džanes, džanes le Ježiš,
džanes, džanes, džanes le Ježiš,
andro jilo ov avľa.

[Každý pozná Ježiša,
každý pozná Ježiša.

Poznáš, poznáš, poznáš Ježiša,
poznáš, poznáš, poznáš Ježiša,
poznáš, poznáš, poznáš Ježiša,
do srdca vstúpil.]

Příklad 6: Košice-Luník IX. Spev Martin Jano (nar. 1992), Denisa Matová (nar. 1996), gitara Martin Jano (nar. 1992). Nahrála Jana Belišová, 2012. Slová zložil Martin Jano, melódiu prevzal z CD, nevie z akého.

♩ = 100

Šun Dev-la, šun tu man, so tu - ke me phe - na -

va, o ji lo-ro tu - ke da - va bo me tut ka - mav.

Sar me tu - ke da - va, ba - ri - pen an - dre tho - va -

va, ra - di ša go-ha ke tu džav, bo me tut ka - mav.

Šun Dev-la šun, šun mi-re la-vo-ra, šun Dev-la
 šun, so tu-ke me phe-na-va, bo me tut ka-mav,
 bo me tut ka-mav.

Šun Devla, šun tu man,
 so tuke me phenava,
 o jiloro tuke dava,
 bo me tut kamav.
 Sar me tuke dava,
 bariben andre thovava,
 radišagoha ke tu džav,
 bo me tut kamav.

[Počúvaj, Bože, počúvaj ma,
 čo ti hovorím,
 srdce ti dávam,
 lebo ťa milujem.
 Keď ti ho dám,
 pýchu z neho zmyješ,
 s radosťou k tebe idem,
 lebo ťa milujem.]

Šun Devla šun, šun mire lavora,
 šun Devla šun,
 so tuke me phenava,
 hoj me tut kamav,
 hoj me tut kamav.

Počúvaj, Bože, počúvaj moje slová,
 počúvaj, Bože, počúvaj,
 čo ti hovorím,
 že ťa mám rád,
 že ťa mám rád.]

Príklad 7: Markušovce-Jareček, okres Spišská Nová Ves. Spev Pavlína Žigová (nar. 1965), Mária Horváthová (nar. 1949), Anna Polhošová (nar. 1961), Jozef Žiga (nar. 1967), gitara Jozef Žiga (nar. 1967), Ján Žiga. Nahrála Jana Belišová, 2012. Text aj melódiu zložili sami.

Džav me Dev-la pal tu-te, pal mi-ro
 da-do-ro, aj-so la-čo-ro, Dev-lo-ro.
 Sar me tut man-ga-va, o vas-ta
 šor-džo-la, vaš tu-ke mi-ro Dev-lo-ro.

Džav me, Devla, pal tute,
pal miro dadoro,
ajso lačhoro Devloro.

Sar me tut mangava,
o vasta šordžola
vaš tuke miro Devloro.

[Idem, Bože, k tebe,
za mojím oteckom,
takým dobručkým Božičkom.

Ako ťa prosím,
slzy sa mi lejú
za tebou, môj Bože.]

Príklad 8: Markušovce-Jareček, okres Spišská Nová Ves. Spev Pavlína Žigová (nar. 1965), Mária Horváthová (nar. 1949), Anna Polhošová (nar. 1961), Jozef Žiga (nar. 1967), gitara Jozef Žiga (nar. 1967), Ján Žiga. Nahrála Jana Belišová, 2012. Text aj melódiu zložili sami.

$\text{♩} = 100$

Je-žiš mi-ro pro ke-res-tes tu sa-las, o rat tu-tar vaš man-ge
 ge ču-fa-las. Je-žiš mi-ro pro ke-res-tes tu sa-las,
 o rat tu-tar vaš man-ge ču-fa-las. Je-žiš
 mi-ro phen tu man-ge, či a-men-ge tu-te
 či te dža-has. Je-žiš mi-ro phen tu
 man-ge, či a-men-ge tu-te či te dža-has.

Ježiš miro pro kerestos tu salas
o rat tutar vaš mange čulalas.
Ježiš miro, phen tu mange
či amenge tute džahas.

[Ježiš môj bol si na kríži,
svoju krv si za nás vylial.
Ježiš môj, povedz mi,
či my k tebe pojdeme.]

Příklad 9: Markušovce-Jareček, okres Spišská Nová Ves. Spev Pavlína Žigová (nar. 1965), Mária Horváthová (nar. 1949), Anna Polhošová (nar. 1961), Jozef Žiga (nar. 1967), gitara Jozef Žiga (nar. 1967), Ján Žiga. Nahrala Jana Belišová, 2012. Text aj melódiu zložil pastor Emil Adam.

♩ = 100

Sa - ko dží - ves phi - rav pal o Del

šu - nav les - kro sve - to lav, šu - nav les - kro sve - to lav.

A - ma - ro Del hin ba - ro, a - ma - ro Del hin la - čho, a - ma - ro Del hin ba -

ro, a - men i - gen les ka - mav, i - gen les ka - mav. A - ma - ro Del hin ba - mav.

Sako džives phirav palo Del,
šunav leskro sveto lav,
šunav leskro sveto lav.

[Každý deň chodím za Bohom,
počúvam jeho sväté slová,
počúvam jeho sväté slová.

Amaro Del hin baro,
amaro Del hin lačo,
amen igen les kamav.

Náš Boh je veľký,
náš Boh je dobrý,
máme ho veľmi radi.]

Příklad 10: Soľ, okr. Vranov nad Topľou. Spev Martina Ďuďová (nar. 1985) a František Ďuďa (nar. 1975). Nahrala Jana Belišová, 2012. Text aj melódiu zložili Martina Ďuďová a František Ďuďa.

♩ = 113

Pa - fi - ke - rav tu - ke Dev - la vaš ko - da la - či - pen, so tu

ker - džal. Pes - ke - re čhas vaš a - men - ge pro kri - žos bi - ča - džal,

kaj te dží - vas. Ne - vo dží - vi - pen a - men - ěi - ňal,

kaj fe - der pes - ke te dží - vas, fe - der te dží - vas, te dží - vas.

Palikerav tuke Devla,
 vaš koda lačhipen,
 so tu kerdžal.
 Peskere čhas vaš amenge
 pro križos bičadžal,
 kaj te dživas.

[Ďakujem ti Bože
 za to dobro,
 čo si urobil.
 Svojho syna za nás
 na križ si poslal,
 aby sme žili.

Nevo dživipen amen diňal,
 kaj feder peske te dživas,
 feder te dživas, te dživas.

Nový život si nám dal,
 aby sme lepšie žili,
 lepšie žili, žili.]

Príklad 11: Košice. Spev Etela Turtáková (nar.1984), gitara Leonard Horváth (nar.1991). Nahrála Jana Belišová, 2012. Melódia ľudová, v refréne pripomína čardáš „Mačilom mačilom“, text si prispôbili.

$\text{♩} = 76$

O - da bi - jav hi - no len - ge a - ma - re ter - ňen - ge.

O Del tu - men te po - žeh - ňi - nel, an - dro dži - vi - pen so tu - men u - ža -

rel. O - da hin so o - da spang - hľa tu - ma - ro dži - vi - pen.

a)

$\text{♩} = 76$

Ma - či - ľom, ma - či - ľom an - dre šan - cos spe - ľom,

Ma - či - ľom, ma - či - ľom an - dre šan - cos spe - ľom.

Laj la laj la la laj la laj la...

...la la laj la laj laj!

Oda bijav hino lenge
amare terňenge.
O Del tumen te požehňinel
andro dživipen so tumen užarel.
Oda hin so oda spanghľa,
tumaro dživipen.

[Táto svadba je im,
naším mladým
Boh nech požehná
v živote čo vás čaká.
To, čo Boh spojil,
váš život.]

Príklad 12: Soľ, okr. Vranov nad Topľou. Spev Martina Ďuďová (nar. 1985) a František Ďuda (nar. 1975). Nahrála Jana Belišová, 2012. Text aj melódiu zložil gréckokatolícky kňaz Martin Mekel.

O Del dživel, o Del dživel, o dživel, o dživel, o Del dživel.
O Ro-ma, o Ro-ma le De-vla-ha dživen, o Ro-ma, o Ro-ma le
De-vla-ha dživen.

O Del dživel, o Del dživel,
o dživel, o dživel,
o Del dživel.

[Boh žije, Boh žije,
nn žije, on žije,
Boh žije.]

O Roma, o Roma
le Devlaha dživen.

Ľudia, ľudia
s Bohom žijú.]

Príklad 13: Bardejov-Poštárka. Spev a gitara Magdaléna Miková (nar. 1975), spev Štefan Dreveňák (nar. 1985). Nahrála Jana Belišová, 2012. Text a j melódiu zložila Magdaléna Miková.

Tu sal o Del, tut pa-čav, tu sal o Dad, me dža-nav.
Si-khav Dev-la o drom, a-men Ro-ma pal tu džas.
Džas, Dev-la džas, džas sa-vo-re pal tu-te, a-men tut ka-mas.

Tu sal o Del, tut pačav,
tu sal o Dad me džanav.
Sikhav Devla o Drom,
amen Roma pal tu džas.

Refr.:
Džas, Devla, džas,
džas, savore pal tute,
amen tut kamas.

Tu vaš amenge muľal,
amen Roma na džanas.
Sikhav Devla o drom,
amen Roma pal tu džas.

Refr.

[Ty si Boh, tebe verím,
ty si Otec, ja viem.
Ukáž, Bože, cestu,
my Rómovia za tebou ideme.]

Refr.:
Ideme, Bože, ideme,
ideme všetci za tebou,
milujeme ťa.

Ty si za nás zomrel,
my Rómovia to nevieme.
Ukáž, Bože, cestu,
my Rómovia za tebou ideme.]

Refr.